

EGY INGOVÁNY HALÁLÁRA

Hitoktatónk, páter Valerián igen népszerű személye volt az iskolának. Ha hetenként egyszer becammogott közénk, mindig őszinte örömmel fogadtuk, és szívünk minden melegét bevittük a sablonos köszöntésbe, melyet ő mosolyogva fogadott.

Miután fogásra akasztotta pár évtizedes kalapját, föllépett a kis dobóra, összetette a két kezét, és behunyt szemmel velünk imádkozta el az óra előtti miatyánkot. Ima végeztével benyúlt csuhája feneketlen zsebébe, és kivett belőle két mosolygó piros almát. Még most is rejtély előttem, hol szerezte be ezeket az almákat az egész tanév alatt.

Köpcös kis öregúr volt páter Valerián, húsos orrán nikkelszárú szemüvege, az arcán örök mosoly. Ha énekelt, amit gyakran megtett velünk, láttuk, hogy szájában egyetlen foga sincs. Egyesek szerint lehetett talán százesztendő is...

Az öregúr soha nem kérdezte, ki hiányzik az óráról, és sohasem kérdezte, ki hogyan viselte magát hittanóra előtt. Ha észrevette, hogy valaki hiányzik, amit ő nem szám szerint állapított meg, esetleg kérdezősködött a hiányzó után:

— Hol van Balog Pisti? Talán csak nem beteg?

Éreztük a hangján, hogy szívében árnyéka sincs a gyanúnak. A viláért sem tételezte volna fel, hogy valaki kerüli az iskolát.

Természetesen voltak esetek, amikor egy-egy Balog Pisti nem lehetett jelen az órán, mert betegen feküdt otthon. Ilyenkor megtudakolta, hol lakik a beteg, vannak-e szülei, milyen módban élnek, s ha úgy látta, hogy a betegnek szüksége lehet valamire, óra után kicammogott a kapott címre. Még akkor is, ha balták potyogtak az égből.

Büntetni nem tudott senkit sem, noha néha talán rá is szolgáltunk a büntetésre. Ha egy-egy gyerekes csínytevés nagyon indulatba hozta, ígérgette a verést és mutogatta cingulását, de azt a cingulust soha nem használta fel büntető eszközül. Nem érezte magát büntetésre hivatottnak. Annál szívesebben jutalmazott. A két piros alma minden esetben azoknak jutott, akik aznap nagyon szépen viselkedtek, vagy nagyon jól feleltek. Úgy mondtam: aznap! Mert az öregúr nem engedte meg magának, hogy bárki is kedvencévé válhasson. Ő mindenkit egyformán szeretett!

Volt is mindig udvara az utcán páter Valeriánnak. Raja kísérte a raszkodó gyermekeknek az iskolától egészen a zárdáig.

Egy téli délelőttön, amikor végigvonult a tanterem előtti folyosón, arra figyelt fel, hogy a hideg kőkockákon öt-hat nebuló didereg. Szeget ütött fejébe ez a didergés. Jóságos hangon fordult a szepegő gyermekekhez:

— Miért nem mentek a tanterembe, fiacskáim?

— Nem mehetünk be, tisztelendő úr. Most katolikus hittanóra következik és mi más vallásúak vagyunk.

— Ejnye-ejnye — csóválta a fejét a páter. — Ha itt maradtok, megfáztok és betegek lesztek. Menjeteek csak szépen be és viselkedjeteek csendesen az óra alatt...

... És nem dörgött az ég, még csak a Duna sem folyt visszafelé, bárhárom kis zsidógyerek és két pravoszláv fiúcska benn ült a tanteremben a katolikus hittanóra alatt.

Szerettük is páter Valeriánt, aki nem beszélt nekünk fényes mennyországról vagy tüzes pokolról, de annál több példával igazolta, hogy a menny-

ország földi fogalom, ha az emberek szeretik és megbecsülik egymást. Vártuk hát óráját, hallgattunk a szavára, és kísérgettük rendületlenül, valahányszor az utcán találkoztunk vele.

Sajnos ezt nem tehetjük sokáig. Egy szerdai napon nem jött el a várt órára, s nem is láttuk többé sohasem jóságos arcát. Furcsa napok szakadtak ránk, minden érdekességtől elzárt kisvárosi nebulókra. A sarkokon öles plakátok hirdettek mozgósítást és fenyegettek börtönnel, statáriummal. 1914-et írtak és az utcákon naftalinszagú katonaszlopok meneteltek. A tereken harsogott a nóta: „Ferenc Jóska ha felül a lovára ...”

Azt suttozták a városban, hogy páter Valerián nem hagyhatja el a zárdat. Valószínűleg beteg — gondoltuk. — Majd csak egyszer meggyógyul és visszatér hozzánk az iskolába ...

A vallásoktatás három teljes hétig szünetelt. A gyermekszívek nem felednek könnyen, és nekünk, második elemistáknak hiányzott páter Valerián. Kellett volna egy kis atyai szeretet, hisz apáinkat elragadta tőlünk a háború.

A harmadik vagy negyedik héten új vallásoktatót kaptunk: fekete reverendás papot. Kalap helyett a monarchia dobsapkája fedte elegánsan számára fésült haját, és vékony orrán csíptető helyettesítette a szemüveget. A gyermekek szeretik a katonásdít, és mi nagyon örültünk új hitoktatóknak. Feltételeztük, hogy szeretettel érkezik közénk, mint páter Valerián, de már az első órán láttuk, hogy benne aligha kaphatjuk vissza az öregurat.

Jóval csengetés után érkezett, és mi bizony hangoskodtunk távolléte alatt. Közeledve ő hallotta a nagy jókedvet, és nem a legbarátságosabb arccal lépett be a terembe. Nem köszönt vissza, csak fellépett a dobogóra és belefúrta szürke szemét az osztályba. Valamennyien ösztönösen elsápadtunk.

Nem vett tudomást ijedtségünkről. Az ablakhoz lépett és kidobta cigarettacsutkáját az utcára. Utána felénk fordult és megdorgált bennünket a lármáért. Szavaival együtt kék cigarettafüst gomolygott felénk fogai közül:

— Felírta a vigyázó a rendetlenkedőket?

Szepegve vallottuk be, hogy a mi osztályunkban nincs vigyázó.

— Ki volt eddig a hitoktatótok?

— Páter Valerián — feleltünk félénken.

Az új hitoktató legyintett gyűrűs kezével. Motyogott valamit, de nem mertük hallani, mit beszél.

— Imádkozni! — adta ki a katonás parancsot.

Összetette a kezeit, de nem imádkozott velünk. Szürke szeme szúrt, mint a reflektorfény. Az imádság végeztével rám emelte ujját:

— Te ott állva maradsz ... Te is ... te is ...

Nevét nem kérdezte senkinek, de azt mindenkitől megkérdezte, mi az édesapja. Vigyázót keresett és nem akart tévedni jelölésében. A választás soká tartott, végre Bélánál megállapodott. Béla édesapja rendőrbiztos volt, s a hitoktató választása Bélára esett.

— A következő hittanóra előtt ide állsz a táblához — mondta — és felírod a rendetlenkedőket. Kitépem a füleidet, ha összejátszol a többiekkel!

Béla jó kis pajtás volt és nem örült ennek a megbízatásnak. Szomszédok voltunk és tudtam, hogy Béla nem szeret árulkodni. A hatalom azonban mégiscsak hatalom, és úgy éreztük, hogy ezzel a megbízással rosszindulatú fal húzódik közénk és Béla közé.

Az óra átszervezési kérdésekkel telt el. Parancsot kaptunk, hogy ezentúl minden vasárnap délelőtt össze kell jönnünk az iskolában, ahonnan majd templomba vonulunk. Kijelölte, ki lesz az, aki feljegyzi a hiányzókat, és felírja a rendetlenkedőket a templomban. Szigorú megtorlást helyezett kilátásba minden mulasztásért. Amikor lecsengették az órát, abbagyta megkezdett mondatát. Újra imádkozást rendelt el, de nem volt türelme bevárni az imádság végét. Tiszti sapkáját a fejére csapta és kisetett a temerből. Az osztály szájátva bámult utána.

A legközelebbi hittanórát halotti csend előzte meg. Béla állt a dobo-
gón kezében krétával, és mosolygott. Dolga nem akadt! Kit írt volna fel
rendetlenkedésért, amikor az osztály szinte belenémult a félelembe?

A hitoktató most is mosoly nélkül lépett a terembe. Még imádkozás
előtt ráripakodott a mosolygó Bélára:

— Miért nem írtad föl a rendetlenkedőket?

— Tisztelendő úr kérem, mindenki szépen viselte magát!

Úgy? Mindenki szépen viselte magát? Térdelej csak le oda a sarokba.
Ha térdkalácsod megkékül, majd eszedbe jut, kik rendetlenkedtek! Te pi-
masz?

A tisztelendő úr ezen az órán a bűnről beszélt. Úgy beszélt, mint az
ügyész és mi, szomorú kis elemisták, ültünk a vádlottak padján. Gondolat-
ban végigfutottunk cselekedeteinken és felismertük szörnyű bűneinket. Én
például szenvedélyesen súgtam az órák alatt, ha tapasztaltam, hogy vala-
melyik társam nem készült eléggé. Pali szájkaskodó természetű volt, Nandi
torkos. Pisti bunyevácul beszélt szláv ajkú társaival... A tisztelendő úr-
nak igaza van, ekkor bűnök nem maradhatnak megtorlás nélkül! Éreztük,
hogy valami rendkívüli történt velünk. Tudatára ébredtünk gyarlóságaink-
nak, és félelemből vagy talán lelkiismeret-furdalásból, kerültük egymás te-
kintetét.

A továbbiakban mindig szívszorongva vártuk a hitoktatás óráját. Le-
het, hogy ehhez a szorongáshoz hozzájárult az is, hogy a vigyázó által
felírt rendetlenkedők végigtérdepelték az órát, bizonyos azonban, hogy már
nagyon messze jártunk páter Valeriántól. Nem mertünk nem hinni a hitok-
tatónak. Ő pap, és bizonyosan mentes minden büntől.

Bűntudatunkkal elvesztettük biztonságunkat is. Egyszerűen nem mer-
tünk gondolkodni. A legjobb tanulók, akik eddig kiváltak önállóságukkal,
lassan visszaestek a rettegéstől, magoló szajkókká, gerinctelen kis pulyák-
ká váltak. Még édesanyám is felfigyelt visszaesésemre. Nem merem beval-
lani, hogy a lelkiismeret kínoz, hogy tele vagyok bűnnel. Sajnáltam az édes-
anyámat, aki valószínűleg szintén bűnös, és a nyomor, amelyben éltünk,
nem kétséges, hogy a jó isten igazságos büntetése.

Péter Valerián soha nem mondta nekünk, hogy pokol is van. Ezzel
szemben az új hitoktató olyan színekkel tudta élénk varázsolni a poklot,
mintha egyenesen onnan jött volna. Szinte élvezte megrökönyödésünket,
mikor vázolta az örök tüzet, a jajveszékélő bűnhődőket, a szurtos üstök-
ket és a kaján órát, mely állandóan azt zakatolta a kinokban örvjögők fü-
lébe: „Soha többé, mindörökké... Soha többé mindörökké!”

A játék elmaradt, a nóták lehalkultak, és mi belevénültünk a büntu-
datba, a rettegésbe. Nem maradt számunkra más érdemes feladat, csak a
gyónás, áldozás, a szent mise és az egészséges értelem féktelen tagadása.

Egy rideg délutánon édesanyám sírva fogadott hazatértemkor. Az
asztalon egy vöröskeresztes lap feküdt, mely tudatta velünk, hogy édesa-
pám a fronton eltűnt. Valószínűleg elesett. Anyám sírása rám is átragadt,
s bár tudtam, mekkora bűn lázadni az isteni akarat ellen, mégsem bírtam
megnyugodni. Magamhoz térve megpróbáltam vigasztalni síró anyámat, aki-
nek szép kék szeme amúgy is tele volt piros vérerecskékkal a sok éjsza-
kai munkától:

— A hősi halottak egyenesen a mennyországba szállnak, édesanyám.
Nyugodjunk bele isten akaratába.

Anyám rám emelte könnyes tekintetét és nyersen csak ennyit mon-
dott:

— Hallgass!

Nem értettem édesanyámat. Eddig soha nem volt hozzám ennyire
nyers, szinte idegen. Kérdésemmel csak másnap merem előhozakodni:

— Nem szolgáltunk egy gyászmisét apám lelkiüdvéért?

A felelet kurta volt, de határozott:

— Nem!

Lelkileg teljesen összeroppantam. Úgy éreztem, már hatalmas távolság választ el édesanyámtól. A sanda ítélet szívembe lopta magát: Anyám kétségbe vonja az isteni igazságot!

Nem! Ez lehetetlen! Lehet, hogy csak azért nem sürgeti a szentmisét, mert nem tudja előteremteni a misepénzt. Négyen vagyunk, és ő egyedül dolgozik mindannyiunkra. Szép tőle, hogy szent öltéseivel el tudja látni asztalunkat kenyérrel...

Megfogadtam, hogy ezentúl kevesebbet eszek, de a kilencéves kis fogadalom nem tudta meggyőzni a kilencéves gyomrot. A hónapok pedig rohantak, és a miséből nem lett semmi.

Még egy kísérletet tettem anyámnál. Felajánlottam neki, hogy megkérem hitoktatónkat, tartson ő édesapám lelkiüdvéért egy ingyenes gyászmisét. Anyám nem ellenkezett, de hitetlenül rázta a fejét:

— Jó! Te csak próbáld meg, de én tudom, hogy abból nem lesz semmi.

Láttam, hogy anyámat elragadta a tagadás, és befelé keserű könnyeket sírtam. De én megmentem őt és visszahozom az igazsághoz, istenhez! Hittanórákon igyekeztem példásan viselkedni. Magoltam a katekizmust, gyóntam és áldoztam minden héten, hogy magamra vonjam a tisztelendő úr figelmét. Az elismerés késett, és én kerültem édesanyám tekintetét.

Egy reggel a rikkancsok új hírrel kiabálták tele a várost. A németek egy éjszaka alatt több ezer franciát fojtottak meg gázzal. Új esélyeket kapott a központi hatalmak győzelmé!

Ezen a napon nagyon jó kedvvel állított be hittanórára a tisztelendő úr. Alig ismertünk rá eddigi komor papunkra. Mindenkihez kedves volt. Engem is megdicsért és még barackot is nyomott a fejemre. Belepirultam az örömbé. Most, vagy soha! Megkérem szépen, szolgáljon apám lelkiüdvéért egy ingyenes misét. Nehezen találtam szavakat, sírtam is, dadogtam is, de előadtam a kérésemet.

A tisztelendő úr arca elsötétült. Felsétált a katedrára, kivett a pénztárcájából három jancsi-bankót és felém nyújtotta.

Kinyújtottam a kezem a három forintért.

— Hozz nekem egy doboz cigarettát a trafikból. Hölgyet! Vigyázz, el ne veszítsd a pénzt. Igyekezz!

Bár a tisztelendő úr a miséről nem szólt semmit, éreztem, hogy nyert ügyem van. Boldogan rohantam a cigarettáért. Mit szól majd az édesanyám, ha megmondom, hogy esetleg már holnap meglesz az ingyenes gyászmise? Bizonyosan majd megbékél a sorsával és visszatér istenhez. Lihegve tértem vissza és adtam át a vásárolt cigarettát. A tisztelendő úr motyogott valamit köszönőmfélét, átvette a visszakapott aprópénzt és elnézett a fejem felett. A miséről akkor sem szólt semmit.

Majd óra végén bizonyosan szól — bátorítottam magam. Valószínűleg kellemtlen neki az ígérgetés ennyi gyerek előtt...

Végre csengették. Szemeim könyörögtek a pap intésére várva, de ő rám se nézett. Fejére csapta dobsapkáját és elhagyta a tantermet.

Haazérve nem tudtam ebédelni, és édesanyám leolvasta arcomról nagy fájdalmamat. Nem kérdezett semmit, és én nem meséltem el neki semmit a történetekről. Hozzám lépett és megsimogatta a fejemet. Úgy, mint akkor tette, amikor még nem kételkedtem benne, és személye szentebb volt előttem a misénél. Nem tudtam túrtóztatni magam. Ráborultam a kezére és sírtam. Keservesen sírtam. Anyám fölém hajolt, megtörölte könnyes arcomat, megcsókolt, és mindössze ennyit mondott:

—Ebédelj, kisfiam, aztán elmegyünk páter Valérián temetésére.

Megértettem édesanyámat, és lelki szemeim előtt dübörögve omlottak le a karcsútornyos templom cifa falai.